

KUR'ANSKI ĪĠĀZ¹ O POSLANIKU ILJASU

Sažetak

Rad se bavi stilističkom i naratološkom analizom kur'anskoga kazivanja o poslaniku Iljasu u svjetlu određene komentatorske literature (*tafsīr*). Pristup se temelji na pažljivom čitanju koje uočava jezične strukture, obrasce i upotrebe. Članak počinje uvodnim razmatranjima o kur'anskoj profetologiji koja nije hronološki izložena u islamskoj svetoj knjizi. U drugome dijelu rada predstavljena je teorija o *qaṣaṣu*, znanosti o kazivanjima u Kur'anu i funkciji kazivanja. U djelima *qaṣaṣ al-anbiyā'* (kazivanja o poslanicima/vjerovjesnicima) kur'anske su egzegete nastojali hronološki izlagati povijest svijeta u svetopovijesnome ključu. Takovrsna kazivanja obično započinju stvaranjem čovjeka, a završavaju poslanikom Muhammedom, povijesnim dobom autora djela ili eshatonom. Allahov govor o poslanicima je pripovjedne naravi i, u smislu obima izražajnosti, u obliku je sažetih (*īġāz*) i opširnih (*itnāb*) kazivanja o poslanicima Božijim. Članak završava komentarima o stilu i kompoziciji kazivanja o Iljasu. Kazivanje o poslaniku Iljasu ispriповijedano je na sažet način. Iljas pripada kategoriji poslanika o kojima je uzvišeni Allah kazivao. Spomenut je tri puta u Kur'anu. U 37. suri (*Redovi/aṣ-Ṣāffāt*) nazvan je „poslanikom” s monoteističkim poslanjem narodu idolopokloničkoga kulta Ba'la, raširenog na širem prostoru drevnoga Bliskoga istoka.

Ključne riječi: kur'anska kazivanja, *qaṣaṣ*, tefsir, Iljas, Ba'la.

1 Naslov rada odnosi se na kratku epizodu kur'anskoga kazivanja o poslaniku Iljasu i nema namjeru uobziriti, u analizi kazivanja, sve elemente *īġāza* kao retoričkoga sredstva (*balāġah*) u arapskoj stilistici. Kur'anski iskaz, u smislu „obima izražajnosti”, obuhvata „sažetost (*īġāz*), ravnomjernost (*musāwāt*) i opširnost (*itnāb*)”. Vidi: Mustafa Jahić, *Gramatika i stilistika Kur'ana: sintaksički i semantički aspekti kur'anskoga iskaza*, Sarajevo: Kulturni centar „Kralj Fahd”, 2015, str. 25. U kur'anskoj stilistici i kur'anskim znanostima (*‘ulūm al-Qur’ān*) označava „koncizan (*īġāz*) i opširan (*itnāb*) način izražavanja”. Vidi uvod prijevoda prvog sveska u kojemu se ne nalazi poglavlje o *īġāzu* i *itnābu*: Dželaluddīn es-Sujuti, *Sveobuhvatni uvodnik u kur'anske nauke*, prijevod i bilješke Almir Fatić, Sarajevo: Sova Publishing, 2012, str. 36. Ġālāluddīn as-Suyūfī ima cijelo jedno poglavlje posvećeno *īġāzu* i *itnābu* u *al-Itqānu*. Na početku poglavlja veli da je *īġāz* „najveći izraz retorike (*min a'ṣam anwā' al-balāġah*)”, odnosno da je „sva retorika sadržana u *īġāzu* i *itnābu* (*al-balāġah hiya al-īġāz wa al-itnāb*)”: Ġālāluddīn as-Suyūfī, *al-Itqān fī ‘ulūm al-Qur’ān*, Beirut: Resalah Publishers, str. 528.

1. Uvod – Kur’anska profetologija²

Vjera u Boga koji je tokom povijesti slao svoje poslanike ljudima sastavni je dio islamskoga kreda. Ova vjera diktat je objave sadržane u Kur’anu i Hadisu (*Ḥadīth*) ili Poslaničkoj predaji. Tako se za Muhammeda,³ kao Poslanika (*ar-rasūl*) posebno, i za muslimane protežno, u Kur’anu kaže:

Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove: „Mi ne izdvajamo nijednog od poslanika Njegovih.” I oni govore: „Čujemo i pokoravamo se; oprosti nam, Gospodaru naš; Tebi ćemo se vratiti.”⁴

U poslaničkoj predaji koju prenosi Abū Hurayrah kaže se da je poslaniku Muhammedu *prišao neki čovjek i upitao ga: „Allahov Poslaniče, šta je iman?” Odgovorio mu je: „Da vjeruješ u Allaha, u Njegove meleke, Knjigu, susret s Njim, Njegove poslanike i da vjeruješ u proživljenje na Sudnjem danu!”⁵*

Ove temeljne istine islamske vjere, tradicionalno poznate kao „imanski šarti”, pretpostavke su predanosti Bogu (*islām*). Pored vjere u Allaha i meleke (*malak*/anđeo), temeljne istine vjere uključuju i vjeru u poslanike koje je Allah slao čovječanstvu s vijestima o Bogu i svjetovima u obliku knjiga ili

2 Podnaslov „Kur’anska profetologija”, u značenju „kur’anskoga govora o poslanicima”, dali smo vodeći se logikom da se, recimo, teološka znanost *‘ilm al-‘aqā’ida* (znanost o vjerovanju), u govoru i praksi, često naziva islamskom dogmatikom. Slično je sa sintagmom „islamska teologija”. Postoje otpori u prevodenju i izražavanju islamskoga teološkog nazivlja rječnikom općeg teološkog nazivlja u savremenoj islamologiji. Premda islamski poslanik nije isto što i judeo-kršćanski prorok, jedna od vjerovjesnikovih (*nabiyy*) funkcija – čemu svjedoče zasebna poglavlja u zbirkama Poslaničkih predanja o znacima eshatona, naslovljena *kitāb al-fitan* (knjiga/poglavlje o iskušenjima) – jeste naviještanje događaja iz budućnosti na temelju, kako Fazlur Rahman veli, ‘vijesti dobijenih od uzvišenoga Allaha’.

3 Nakon što spomenu ime nekog od Allahovih poslanika, pobožni muslimani zazivaju blagoslov riječima „alejhi selam” (*‘alayh as-salām*) ili „sallallahu alejhi ve sellem” (*ṣallā Allāh ‘alayh wa sallam*), što u prijevodu znači: „neka je Allahov mir i blagoslov/spas na njega” (na poslanika o kome je riječ). Ovo zazivanje izostavio sam u tekstu kako bih omogućio nesmetan tok čitanja i poštedio nemuslimanske čitatelje zabune oko značenja ili svrhe izraza. Od muslimanskih čitatelja se, međutim, očekuje da zazovu ovaj blagoslov kada naidu na spomen poslanika Iljasa ili bilo kojeg drugog poslanika spomenutog u članku.

4 Kur’an, *al-Baqara*, 285. Navodi iz Kur’ana preuzeti su iz: Besim Korkut, *Kur’an: originalni tekst s prijevodom Besima Korkuta*, Sarajevo: El-Kalem, 2018.

5 Muslim, *aš-Šaḥīḥ*: poglavlje o „imanu – vjerovanju”, predaja br. 2. Nav. prema: Zekijuddin Abdu-l-Azim el-Munziri ed-Dimiški, *Muhtesar Sahih Muslim*, prijevod: Šefik Kurdić, Zenica: Kuća mudrosti, 2003, str. 37.

listina objave.⁶ Svi su poslanici propovijedali jednobojstvo (*tawhīd*), a svoj odnos prema Bogu izražavali su kroz predanost (*islām*). Poslanstvo je prema Fazlur Rahmanu „univerzalni fenomen”. Ako je poslanje poslanika ograničeno na određene narode, poruka ima „univerzalno značenje” i u „nju cijelo čovječanstvo mora vjerovati i slijediti je”.⁷ Islamski poslanici povijesne su osobe, a ne mitski arhetipovi. Kao takvi omogućavaju slijeđenje i uspostavljanje obrasce ponašanja.

Kur'an obiluje leksikom kojom specificira uloge poslanika. Poslanik je *bašīr* – „donositelj radosnih navještenja”, ali i *nađīr* – „opominjatelj”. Naziv/titulu *Masīh ibn Maryam* Kur'an je rezervirao isključivo za poslanika Isaa, dok za meleke (*malak*) kao izaslanike Božije, koristi riječ „*safīr* (mn. *safarah*)” u značenju „ambasadora”, odnosno „pisara”.⁸ Kur'an rabi i mnoštvo drugih naziva za poslanike, makar koristi najčešće dva: *rasūl* (mn. *rusul/mursalūn*) za „poslanika” i *nabiyy* (mn. *an-nabiyyūn, al-anbiyā'*) za „vjerovjesnika” ili „donositelja vijesti”. Komentatori Kur'ana prave razliku između *rasūla* i *nabiyya*: *rasūl* je Božiji izaslanik koji dolazi ljudima sa zakonom (*šarī'ah*) i knjigom, dok je *nabiyy* izaslanik koji ne dolazi sa zakonom i knjigom.⁹ Riječ vjerovjesnik (*nabiyy*) u kur'anskoj upotrebi nema isto značenje koje riječ „prorok” ima u Bibliji. U Kur'anu ima značenje onoga „koji donosi vijesti od Boga”, a ne „onoga koji donosi vijesti o budućnosti”.¹⁰ Ova određenja karakteriziraju određene aspekte poslanstva pojedinog poslanika na sličan način na koji „najljepša imena Allahova” odražavaju aspekte Božijeg osobnog imena *Allāh*.

Kur'an kategorizira poslanike na one o kojima je Muhammedu kazivao i one o kojima nije:

Mi objavljujemo tebi kao što smo objavljivali Nuhu i vjerovjesnicima poslije njega, a objavljivali smo i Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu i unucima, i Isau, i Ejjubu, i Junusu, i Harunu, i Sulejmanu, a Davudu smo dali Zebur – i poslanicima o kojima smo ti prije kazivali i poslanicima o kojima ti nismo kazivali – a Allah je, sigurno, s Musaom razgovarao – o poslanicima

6 Muhammedovo poslanje je prema Kur'anu univerzalnoga karaktera jer je poslan svim „svjetovima” (Kur'an, *al-Anbiyā'*, 107). Komentatori navode da se „svjetovi” odnose na zajednice ljudi (*ins*) i džina (*ġinn*), na vjernike (*mu'minūn*) i nevjernike (*kāfirūn*), na muslimane (*muslimūn*) i nemuslimane (*ġayr al-muslimīn*). Kur'an kazuje da je poslanik Sulejman zapovijedao zajednicama ljudi, džina i životinja.

7 Vidjeti poglavje o „poslanstvu i objavi” u: Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, prijevod Enes Karić, Sarajevo: CNS i El-Kalem, 2011, str. 161.

8 Premda se najčešće rabi za ljudske poslanike, Kur'an naziva i meleka (*malak*) Džibrila (*Ġibrīl*) poslanikom. Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, str. 164.

9 Ovo razlikovanje nije pravilo, jer se za neke poslanike kaže da su ujedno i *rasūli* i *nabiyyi*. Naprimjer: Kur'an, *al-A'rāf*, 158; *Maryam*, 51, 54. Nav. prema: Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, str. 164.

10 Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, 163.

*koji su radosne vijesti i opomene donosili, da ljudi poslije poslanika ne bi nikakva opravdanja pred Allahom imali. – A Allah je silan i mudar.*¹¹

Ova opća kur'anska kategorizacija nije vrijednosnoga karaktera, jer poslanike odabire jedan Bog i šalje ih s porukama u vidu knjiga i listina objave da ih dostave narodima. Može se, dakle, reći da Kur'an govori o poslanicima koji su: a) imenom spomenuti u Kur'anu i b) koji imenom nisu spomenuti u Kur'anu. O određenim kur'anskim ličnostima (*šahšiyāt*) postoji različito mnijenje u tefsiru u pogledu njihovog poistovjećivanja s poslanstvom/vjerovjesništvom (*risālah/nubuwwah*). Poslanici o kojima je „kazivano” poimenično su spomenute poslaničke ličnosti u Kur'anu: Ādam (Adam), Šālih, Lūt (Lot), Hūd, Ya'qūb (Jakov), Ibrāhīm (Abraham), Yūnus (Jona), Mūsā (Mojsije), Dāvūd (David), Al-Yasa'a (Eliša), Zakariyyā' (Zaharija), Dū al-Kifl (Ezekiel), 'Īsā (Isus), Nūh (Noa), Šu'ayb, Ismā'il (Išmael), Yūsuf (Josip), Ishāq (Izak), Hārūn (Aron), Sulaymān (Solomon), Yaḥyā (Ivan Krstitelj), Ayyūb (Job), Ilyās (Ilija), Idrīs (Enoh, Enoš), Muḥammad.¹²

2. Znanost o kazivanjima ('ilm al-qaṣaṣ) u Kur'anu

U svome poznatome djelu *at-Taḥfīr wa al-mufasssīrūn* Muḥammad Ḥusayn aḍ-Ḍahabī navodi mnoštvo uvjeta koje treba ispuniti i kompetencija u različitim znanostima koje treba steći komentator prije nego se upusti u tumačenje Kur'ana.¹³ Jedna takva znanost je „znanost o kazivanjima Kur'ana”.¹⁴ U potpoglavlju o „racionalnome tumačenju Kur'ana klasičnoga perioda” Enes Karić, obilato se pozivajući u podnožnim bilješkama na autora ovoga čuvenoga djela, navodi „znanost o pripovijestima i kazivanjima u Kur'anu” i kaže sljedeće:

„Kur'an ne donosi detaljna kazivanja o povijesnim događajima, već ih saopštava u aluzijama i ponekada u dalekim naznakama i migovima. Stoga su se klasični komentatori racionalne metode posvetili iznalaženju 'izvankur'anskih' detalja određenog kur'anskog kazivanja o povijesnom ili metapovijesnom događaju. Poznavanje nekojeg kazivanja ili pripovijesti do u detalje pomaže u razjašnjenju sažetih i zakučastih dijelova dotičnog kazivanja u Kur'anu.”¹⁵

11 Kur'an, *an-Nisā'*, 163-165.

12 Ovaj redoslijed ne odražava nikakvu hronologiju, kako u Kur'anu i tefsiru, tako i u ovome radu. U zagradama su imena odgovarajućih biblijskih proročkih ličnosti.

13 Ġālāluddīn as-Suyūfī navodi ove uvjete kao jedno od poglavlja/znanosti u svome *al-Itqānu*: V. poglavlje „Uvjeti za komentatora Kur'ana i šta on mora znati pri tumačenju Kur'ana” u: Dželaluddin es-Sujuti, *Sveobuhvatni uvodnik u kur'anske nauke*, str. 315.

14 Muḥammad Ḥusayn aḍ-Ḍahabī, *at-Taḥfīr wa al-mufasssīrūn*, sv. I, Kairo: [bez navoda o izdavaču], 1977, str. 267.

15 V. Enes Karić, *Kako tumačiti Kur'an*, Sarajevo: Tugra, 2005, str. 39.

Islamska objava, kao konstitutivna predaja, potvrđuje i spominje mnoge proročke ličnosti Biblije, ali saznaje o njima i njihovome poslanju nezavisno i izravno. Interpretativna predaja pak stoji u odnosu s izvankur'anskom predajom i „natapa” se detaljima „određenog kur'anskog kazivanja o povijesnom ili metapovijesnom događaju”. Činjenica da islamska objava spominje neke arapske poslanike, poput Šāliha, Hūda i Šu'ayba,¹⁶ za Fazlur Rahmana je dokaz da je „mješovita profetologija” Kur'ana „postojala u Arabiji prije islama”.¹⁷ Kur'an posreduje ove predislamske podatke, trga ih od zaborava i omogućava muslimanima da ne zahvataju u revelacijsko vrelo hronološki i horizontalno, već izravno, vertikalno i nadpovijesno, posredstvom kur'anske objave i svoga Poslanika. Međutim, Kur'an je svoju profetologiju stavio u dijalog s ranijim objavama, što omogućava svaku horizontalnu saradnju, dodir i miješanje.

Općenito gledano, osnovna izviješća o profetologiji muslimani crpe iz Kur'ana, šira iz korpusa Poslaničke tradicije (*Hadīth*), kodificirane u priznatim zbirkama, a najobimnija iz tefsirske književnosti. Čini se, kako se klatno pomjera prema interpretativnoj predaji, da se u istoj mjeri povećava i oslanjanje na neislamsku građu. Neislamska građa, kakva su predanja jevrejske (*isrā'īliyyāt*) i kršćanske (*naṣrāniyyāt*) provenijencije, obiluje ovakvim izviješćima i rano je postala dijelom tefsirske književnosti. Prema judeo-kršćanskoj književnosti u islamu se ima odnositi kritički: što je u suglasju s konstituirajućom predajom prihvata se, što nije odbacuje, a ono što predaja ne oslovljava niti se prihvata niti se odbacuje.¹⁸ Sva ova građa, „priče, legende, mudre sage”, kojoj se može dodati književnost islamske provenijencije (*islāmiyyāt*), „imaju na kraju islamsku ulogu”.¹⁹ Treba istaći da povijesna znanost i savremena arheologija, kao religijski „neutralne”, nude dragocjene izvore u oblasti savremenih tumačenja Kur'ana. U religijskome smislu, sva se građa subordinira izviješćima iz Kur'ana i izvornog Hadisa. Ova prigodna razmatranja iznosimo, između ostaloga, i u odnosu na: a) judeo-kršćanske postavke o Muhammedovome preuzimanju i posuđivanju iz judeo-kršćanske književnosti, b) genetičku, funkcionalnu i fenomenološku metodologiju u znanosti o religiji (religiologiji), koje nastanak religije i njen razvoj razviđaju u antropološkim okvirima i u evolucijskome povijesnome ključu.

16 V. A. J. Wensinck, s. v. „Hūd”; A. Rippin, s. v. „Šālih”; i A. Rippin, s. v. „Shu'ayb” u: *Encyclopaedia of Islam*, 2. izd., Leiden: Brill, 1954-2005. Autori obično ne navode broj stranice kada navode/unose odrednice iz ovog standardnog referentnog djela u oblasti islamskih studija.

17 Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, str. 165.

18 V. Ferid Dautović, „Israilijati – judeo-kršćanska predanja u tefsirima”, *Novi Muallim*, 23:89 (2022), str. 48-52.

19 Enes Karić, *Kako tumačiti Kur'an*, str. 34.

Prije nego pređemo na kazivanje o Iljasu, vrijedi nešto reći o „kazivanju” (jd. *qiṣṣatun*, mn. *qaṣaṣ*) kao vidu jedinstvenoga i nenadmašnoga stila (*i‘ğāza*) Kur’ana.²⁰ Veliki dio Kur’ana čine „kazivanja” o događajima koji su se zbili u prošlosti, koji će se zbiti u budućnosti ili „onoga što se zbilo u mašti”.²¹ Moglo bi se ustvrditi da je cijeli Kur’an jedno veliko i zadivno kazivanje (o) čovjeku. Pojam *qiṣṣatun* potječe od korijenskog trilitera *q-ṣ-ṣ* i u osnovi znači: slijeđenje traga.²² Egipatski znanstvenik književne škole u tumačenju (*at-tafsīr al-adabiyy*) Kur’ana, Muḥammad A. Ḥalafullāh, dijeli kur’anska kazivanja na: a) povijesna (*tārīhiyyah*), b) parabole (*tamṭiliyyah*) i c) mitska (*ustūriyyah*). U prvima su sadržane povijesne ličnosti (uglavnom poslanici i vjerovjesnici), i njih se općenito smatralo povijesno istinitima, u drugima su ispriповijedani događaji „koji imaju cilj nešto slikovito pojasniti”, bez obzira da li su se povijesno dogodili ili nisu, dok je u trećima „riječ o legendama, mitovima, pričama, bajkama... na osnovu kojih je izgrađeno kazivanje kojim se ostvaruje neki cilj iz vjerske nauke ili se pojašnjava neka činjenica iz fizičkog svijeta ili neko pitanje kada je svako od ovih troje teško za shvatanje.”²³ Nas ovdje zanimaju kazivanja o poslanicima unutar šireg okvira povijesnih kazivanja, a sve u odnosu na opći okvir kur’anskoga kazivanja kao knjige.

20 Vidi poglavlje „O i‘džazu Kur’ana” u: Enes Karić, *Tefsir - Uvod u tefsirske znanosti*, Sarajevo: Bosanska knjiga, 1995, str. 242.

21 Džemaludin Latić, *Stil kur’anskoga izraza*, Sarajevo: El-Kalem, 2001, str. 283.

22 „Pripovjedač pripovijeda priče (*al-qāṣṣu yaqūṣṣu l-qaṣaṣa*) slijedeći vijest po vijest i povezujući govor u jedan niz.” Isto, str. 283. O *qaṣaṣu* u svjetlu njegovog jezičkog i kontekstualnog značenja u Kur’anu vidi: Almir Fatić, *Kur’anski semantički kontekst*, Sarajevo: Fakultet islamskih nauka i El-Kalem, 2014, str. 225. Premda se skoro ništa pouzdano ne zna o profesionalnome pripovijedanju u prva dva islamska stoljeća, u potonjem periodu se može govoriti o religijskome i sekularnome pripovijedanju, o religijskim pripovjedačima (*ḥuṭṭāb*) i narodnim pripovjedačima (*quṣṣāṣ*). Robert Irwin tvrdi da su narodni pripovjedači bili vični u tumačenju Kur’ana i neupitnog pravovjerja. Neki su pak otišli za profitom i na njih se gledalo s podozrenjem. Vidi: Robert Irwin, poglavlje „The Storyteller’s Craft”, *The Arabian Nights*, London, New York: Tauris Paperbacks, 2010, str. 96. Vidjeti također bosanski prijevod ove knjige i zanimljiv pogovor „Jezik i govor vrta u 1001 noći” Dževada Karahasana u: Robert Irwin, *Hiljadu i jedna noć na Zapadu*, prijevod Enes Karić, Sarajevo: Ljiljan, 1999. O pripovijedanju vidi: *Encyclopedia of Islam*, 2. izd., s. v. „khatib” i „khutba”. O narodnim pripovjedačima v.: Ibn al-Jawzi, *Kitab al-Qussas wa’l-Mudhakkirin*, ur. i preveo M. L. Swartz, Beirut, 1986; Adam Mez, *The Renaissance of Islam*, London, 1937, str. 326-327, 351; Ignaz Goldziher, „The Hadith as a Means of Edification and Entertainment”, in: Idem, *Muslim Studies*, sv. 2, London, 1971, str. 145-163; Johannes Pedersen, „The Criticism of the Islamic Preacher”, *Die Welt des Islams*, 2 (1953), str. 215-231; Khalib Athamina, „Al-Qasas: Its Emergence, Religious Origin and Socio-Political Impact on Early Muslim Society”, *Studia Islamica*, 76 (1992), str. 53-74; *Encyclopedia of Islam*, 2. izd., s. v. „kass”.

23 V. Muḥammad A. Ḥalafullāh, *al-Fann al-qaṣaṣiyy fī al-Qur’ān al-karīm*, Kairo: [bez nav. izd.], 1965, str. 119. V. također: Latić, *Stil kur’anskoga izraza*, str. 286.

Postoji problem prevođenja pojma *qiṣṣatun* na naše jezike.²⁴ Neki autori smatraju da termin „pripovijedanje” nije pogodan prijevod, a da je upotreba književnoteorijskoga termina *priča* „neprihvatljiva” za pojam *qiṣṣatun*.²⁵ Čini se da odabir prijevoda određuje i raspravu o odnosu književno-umjetničke i povijesne istine općenito, te umjetničke proze i kur'anskih kazivanja, odnosno kur'anskih kazivanja i povijesne istine posebno.²⁶ Ova nelagoda u prijevodu počiva na kur'anskome nastojanju da sjedini „umijeće pripovijedanja” (*fann al-qaṣaṣ*) i povijesnu istinu (grč. *historia*: izvještaj), u obliku i sadržaju. Zato je riječ o istinitim kazivanjima koja imaju „sve bitne elemente priče kao najizrazitije narativne književne vrste: zbivanje zaokruženo u vremenu, likove i prostor, specifičnu tehniku pripovijedanja, kompoziciju, fabulu, sižee, itd.”²⁷ U stilističkoj analizi kur'anskih kazivanja, kao narativnih proznih oblika, važne su kako formalne osobine jezičnoga izraza karakteristične za poeziju tako i „poetički zakoni tvorbe” priče karakteristični za prozu. Oba postupka ostvaruju se uz pomoć stilskih sredstava i „raščlambe višeznačno predstavljenog” svijeta Kur'ana.²⁸ Odlika je kur'anskih kazivanja o poslanicima da ih kazuje uzvišeni Allah na izravan ili neizravan način u obliku jedinstvenih i ekskluzivnih vijesti saopćenih poslaniku Muhammedu: *Objavljujući ti [Muhammede] ovaj Kur'an, Mi tebi o najljepšim događajima kazujemo iako prije njega nisi doista ništa znao*.²⁹ Prema Ayazu Afsaru, „kur'anski pripovjedač je ekstrahomodijegetičan, subjektivan i posve prisutan u pripovijedanju”.³⁰

Ciljevi kur'anskih kazivanja (*aḡrāḍ al-qiṣṣah*) su, prema Sayyidu Qutbu, religijski i umjetnički, estetski i stvarni. U Kur'anu je književna forma neodvojiva od etičke poruke. Kur'an je „knjiga vjere”, a „kazivanja u njemu služe kao sredstvo širenja Istine”. Ti bi se ciljevi mogli sažeti u sljedeće: potvrđivanje Objave i poslanstva, potvrđivanje Božije jedinosti, jedinstvo svih vjera u

24 Pojam je različito prevođen na naše jezike: Ljubibratić, Pandža-Čaušević: „priča”, Ali Riza Karabeg: „povjest”, Korkut: „kazivanje”, Karić: „kazivanje”/, „pripovijest”. Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, str. 283.

25 Isto, str. 283.

26 O odnosu kur'anskih kazivanja i povijesne istine: Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, str. 287. O odnosu „književnosti i zbilje”: Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2005, str. 16.

27 Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, str. 283.

28 Isto, str. 284.

29 Kur'an, *Yūsuf*, 3.

30 Ayaz Afsar, „A Comparative Study of the Art of Jonah/Yūnus Narrative in the Bible and the Qur'ān”, *Islamic Studies*, 48:3 (2009), str. 319-339. Pripovjedač koji je superioran priči koju pripovijeda naziva se „ekstradijegetičkim”. Pripovjedač koji ne sudjeluje u priči naziva se „heterodijegetičkim”, dok se pripovjedač koji je osobno uključen u priču naziva „homodijegetičkim”. Za više detalja v.: Gérard Genette, *Narrative Discourse*, Oxford: Basil Blackwell, 1980.

osnovnim principima, opomene i radosne vijesti, manifestacija Božije moći, posljedice dobra i zla... itd.”³¹ O ciljevima kazivanja o poslanicima/vjerovjencima u Kur’anu Allah kaže:

*A sve ove vijesti koje ti [Muhammede] o pojedinim događajima o poslanicima kazujemo zato su da njima srce tvoje učvrstimo. I u ovima [kazivanjima] došla ti je prava istina, i pouka, i vjernicima opomena.*³²

3. Kur’anski *īğāz* o Iljasu

Klasični komentatori Kur’ana pisali su djela o kur’anskim kazivanjima o poslanicima i u takvima tematskom metodom obrađivali kazivanje o poslaniku Iljasu. Poslanik Iljas spada u kategoriju i red onih poslanika koji su imenom spomenuti u Kur’anu. Spomenut je imenom ukupno tri puta. Dva puta je spomenut u jednome te istome ajetu, gdje je dio dva različita niza poslaničkih ličnosti. U prvome poslaničkome nizu, koji je ujedno i prvi hronološki spomen ovog poslanika, Iljas je spomenut u sljedećem poslaničkome društvu:

*I Mi mu [Ibrahimu] poklonismo i Ishaka i Jakuba; i svakog uputismo, a Nuha smo još ranije uputili, i od potomaka njegovih Davuda, i Sulejmana, i Ejjuba, i Jusufa, i Musaa, i Haruna – eto, tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine, i Zekerijjaa, i Jahjaa, i Isaa, i Ilijasa, svi su oni bili dobri, i Ismaila i El-Jesea i Junusa i Luta, i svima smo prednost nad svijetom ostalim dali.*³³

U prvome poslaničkome nizu Kur’an nam govori o poslanicima na sažet (*īğāz*) i bljeskovit način. Kazivanje je ispriповijedano kroz navođenje detalja „u kratkim sižeima” na brz (*sarī’an*) i sažet način, uz odsustvo potpune kompozicije kazivanja.³⁴ Neposredni kontekst (*siyāq*) u kojem se spominju poslanici je kazivanje o poslaniku Ibrahimu (Abrahamu). Da bismo rekli nešto više o samome Iljasu, prethodno treba napraviti nekoliko zapažanja o Ibrahimu. U recima koji prethode spomenu poslaničkoga niza, Kur’an kazuje o Ibrahimovome odnosu prema babilonskim idolima, čijoj izradi i klesanju se

31 Sayyid Qutb, *at-Taswīr al-fanniyy fi al-Qur’ān*, 8. izd., Beirut: [bez nav. izd.], 1973. Nav. prema: Latić, *Stil kur’anskoga izraza*, str. 291. Oblik kur’anskih kazivanja u uskoj je vezi sa sadržajem kazivanja. Kako se mijenja sadržaj, tako se mijenja i oblik kazivanja, dok svaka promjena u obliku kazivanja znači i promjenu umjetničkog oblika kazivanja. S obzirom na to da Kur’an donosi i kazivanja koja su se zbila u nearapskim sredinama i na nearapskim jezicima, on ne prenosi svu dijalošku građu ostvarenu među ličnostima kazivanja, već samo ono što „odgovara konstrukciji kazivanja i njegovoj građi” radi postizanja „glavne svrhe – islamskog poziva”. Vidi: Omer Nakičević, „Umjetnost kur’anskog kazivanja”, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka*, 6 (2000), str. 43-51.

32 Kur’an, *Hūd*, 120.

33 Kur’an, *al-An’ām*, 84-86.

34 Latić, *Stil kur’anskoga izraza*, str. 314.

pridružio i njegov otac Azer. Religijski život Ibrahimovog društva koje nam Kur'an opisuje na svojim stranicama izrazito je idolopoklonički i nemoralan u svojoj naravi. Taj nelogični život, prožet mehaničkim navadama, običajima i naslijeđenom mitskom sviješću (*asāfir al-awwalīn*), Ibrahim izaziva samo-sviješću, redom, skepsom, logikom i zdravorazumskom argumentacijom.³⁵ Kur'an nam nudi nekoliko primjera (*amtilah*) u kojima Ibrahim dijalogizira, ali onaj u kojem Ibrahim monologizira je posebno izražajan:

I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao. I kad nastupi noć, on ugleda zvijezdu i reče: „Ovo je Gospodar moj!” A pošto zađe, reče: „Ne volim one koji zalaze!” A kad ugleda Mjesec kako izlazi, reče: „Ovo je Gospodar moj!” A pošto zađe, on reče: „Ako me Gospodar moj na Pravi put ne uputi, biću, sigurno, jedan od onih koji su zalutali.” A kad ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: „Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!” – A pošto zađe, on reče: „Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge ravnim smatrate! Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge ravnim smatraju!”³⁶

Nakon vlastitoga preispitivanja i refleksivnoga monologa, Ibrahim završava u „dramskome dijalogu”³⁷ od nekoliko činova. On suočava svoga vlastitoga oca s nelogičnostima i proturječjima obožavanja idola: *A kad Ibrahim reče svome ocu Azeru: „Zar kumire smatraš bogovima?! Vidim da ste i ti i narod tvoj u pravoj zabludi.”*³⁸ Azer je portretiran ovdje kao predstavnik „naivnoga” poimanja svijeta, kao svojevrsni „univerzalni personalitet” (*aš-šahšiyjah an-namūdağiyah*). Na sceni je Ibrahimovo udaljavanje od svoje, jer Ibrahim dovodi u vezu svoga oca s njegovim narodom, dok sebe izostavlja premda je to i njegov narod – koje li ironije! Radi se o figuri kur'anske ironije i aluziji samosvjesnog, zrelog i samostalnog promišljanja. U daljnjem toku kur'anskog kazivanja Ibrahim će se prikrasti idolima i sjekirom ih udarati:

35 Claude Lévi-Strauss pod mitskim mišljenjem podrazumijeva individualnu, subjektivnu, nesusjesnu i iracionalnu strukturu mišljenja u kojoj „divlja misao” nije dovedena u dijalog sa samosvjesnim i racionalnim mišljenjem civiliziranoga čovjeka. V. Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*, Beograd: Nolit, 1978.

36 Kur'an, *al-An'ām*, 75-79. Ovaj „dijalog sa samim sobom” (monolog) Dž. Latić naziva „refleksivnom ispoviješću” ili „refleksivnim monologom punim uzvika retorskih govornih figura”. V. Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, str. 335.

37 Jedna od više vrsta dijaloga u Kur'anu. V. studiju Muḥammada Ḥusayna Faḍlallāha (1935–2010), *Dijalog u Kur'anu*, u kojoj se govori o dijalozima (*hiwār*) i raspravama/sporenjima (*ğadal*) u Kur'anu, ličnostima između kojih se odvijaju i predmetima: Muḥammad Ḥusayn Faḍlallāh, *al-Ḥiwār ft al-Qur'ān*, Beirut: al-Mu'assasah li ad-dirāsah, 1985). O dijalogu (*al-hiwār*) kao najistaknutijem elementu naracije i njegovim vrstama u Kur'anu, v. više: Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, str. 330.

38 Kur'an, *al-An'ām*, 74.

A on se kumirima njihovim prikrade, pa reče: „Zašto ne jedete? Šta vam je te ne govorite?” – i krišom im priđe desnom rukom ih udarajući.³⁹ ... „Jesi li ti uradio ovo s bogovima našim, o Ibrahimu?” – upitaše. „To je učinio ovaj najveći od njih, pitajte ih ako umiju govoriti!” – reče on. I oni se zamisliše, pa sami sebi rekoše: „Vi ste, zaista, nepravedni!” Zatim glave oboriše i rekoše: „Ta ti znaš da ovi ne govore!” „Pa zašto se onda, umjesto Allahu, klanjate onima koji vam ne mogu ni koristiti niti od vas kakvu štetu otkloniti?” – upita on.⁴⁰

U ovome dramskome dijalogu ironija prelazi u sarkazam. Psihološka situacija njegovoga naroda slikovito (*taswīr*) je uprizorena i zorno zrcali trenutak suočenja naroda Ibrahimovog s ogoljenom naivnošću bitisanja. Na sličan način, u drugome ajetu u kojem se šire kazuje o Iljasu, sad ovaj poslanik čini ono što je Ibrahim učinio u Babilonu. Iljas suočava svoj narod s apsurdnom zamjene, trampe i prodaje istinskoga Gospodara za lažno idolopokloničko božanstvo zvano Ba‘l. U opširnijem kazivanju, u suri *Redovi/aṣ-Šāffāt*, Iljas je „jedan od poslanih” (*mursalūn*). Nazvan je *rasūlom* s poslaničkim poslanjem izazivanja idolopokloničkog kulta Ba‘la koji je bio raširen i štovan na geografskome prostoru drevnoga Bliskoga istoka:

I Iljas je bio poslanik. Kad on reče narodu svome: „Zar se ne bojite? Što se Balu klanjate, a najljepšega Stvoritelja ostavljate, Allaha, Gospodara svoga i Gospodara vaših predaka drevnih?” – oni ga lašcem nazvaše i zato će, sigurno, u vatru svi oni biti bačeni, samo neće oni Allahovi robovi koji su Mu bili odani. I sačuvavimo mu spomen u naraštajima kasnijim: „Nek je u miru Iljas!” Eto tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine, a on je bio rob Naš, vjernik.⁴¹

U ovim ajetima raspoložemo s više detalja o naravi Iljasovog poslaničkog poslanja koje je na tragu onog Ibrahimovog. I Iljas želi suočiti narod s njegovim stanjem kako bi polučio psihološki učinak promjene. Kur’an tvrdi da promjena dolazi iznutra, ali kada je situacija beznadežna, duh mrtav, stanje ravno pukome bitisanju, podsticaj mora doći izvana. Stanje je takvo da je narod prodao Boga, a onda izgubio i sebe. Poslanici uspostavljaju dijagnozu i određuju terapiju. Terapija podrazumijeva vraćanje „najljepšemu Stvoritelju, Allahu, Gospodaru njihovome i Gospodaru njihovih predaka drevnih”, a ostavljanje njima tuđeg i nepoznatog božanstva Ba‘la. Premda nemamo široke stilizacije i kompozicije fabule, imamo slučaj gdje Kur’an rabi sredstvo skrivanja i otkrivanja na uzorku kratkog sižea kazivanja. Ipak, ostatak kazivanja je ostao neisprispovijedan. Možda je to jedan od učinaka kazivanja

39 Kur’an, *aṣ-Šāffāt*, 91-93.

40 Kur’an, *al-Anbiyā’*, 62-67.

41 Kur’an, *aṣ-Šāffāt*, 123-132.

u Kur'anu, da razbudi znatiželju kod slušaoca i da mu „produži život”?! Zato su komentatori posegnuli za izviješćima iz Poslaničke predaje (*Ḥadīth*), od Drugova (*ṣaḥābah*) Muhammedovih, od uzoritih prvih generacija (*as-salaf aṣ-ṣālih*), te iz književnosti judeo-kršćanske provenijencije (*isrā'īliyyāt wa naṣrāniyyāt*). Treba primijetiti da su i Ibrahim i Iljas nazvani „dobročiniteljima” (*muḥsinūn*), ali su svi nazvani i reformatorima (*ṣālihūn/muṣliḥūn*), odnosno uspostavljačima novoga poretka utemeljenog na jednoboštvu.⁴² Kako bi određenu karakterizaciju za ličnost poslanika i njegovo poslanje izrazio, Kur'an se služi različitim uvodnim formulacijama kao posebnim književnim sredstvom u funkciji predstavljanja pojedinih poslanika.⁴³

Navedenome ajetu o Iljasu prethodi kazivanje o Musau i Harunu. Ibn Kaṭīr navodi dva rodoslova o Iljasu. Zajedničko im je da oba Iljasova rodoslova trasiraju preko Haruna do poslanika Ibrahima. Potom isti autor svoju pažnju usmjerava na Iljasov narod. I Iljas, kao ranije Musa i Harun, ide pred vladara i narod.⁴⁴ Poput većine drugih komentatora, i Ibn Kaṭīr tvrdi da je Iljas bio poslan „stanovnicima Balbeka, zapadno od Damaska”, u današnjem Libanu. Tamošnje je stanovnike pozivao da napuste obožavanje idola zvanog Ba'1. Navodi se i mišljenje da je Iljas pozivao narod da napusti obožavanje žene tog ili drugog imena.⁴⁵ Ovaj se grad u grčko-rimskoj antici zvao Heliopolis (Grad sunca), što nam sugerira da je u ovome dijelu antičkoga svijeta bio raširen kult sunca, poput onoga u Babilonu i Egiptu. Moguće je da su i stanovnici Balbeka dijelili inačice panteona drugih drevnih naroda. Ibn Kaṭīr navodi da je Iljasa njegov narod odbio i suprotno njegovome pozivanju uspostavio religijsko štovanje Ba'la.

Ba'1 se u Kur'anu spominje u dva osnovna značenja: a) bliskoistočno božanstvo i b) muž, suprug. U prvome značenju Kur'an ovu riječ navodi

42 Triliter ṣ-l-ḥ ima značenja popravljanja, reformiranja, rekli bismo sadrži ideju ponovnog uspostavljanja narušenoga moralnoga poretka na Zemlji. U ovome smislu nam se i poslanik Iljas otkriva kao tip poslanika-reformatora u svome poslanju ponovnog uspostavljanja narušenog monoteističkog poretka od strane višebožačkoga kulta Ba'la.

43 V. A. H. Johns, „Shu'ayb, Orator of the Prophets: Reflections on Qur'anic Narrative, *Journal of Qur'anic Studies*, 13:2 (2011), str. 136-148.

44 U djelu *Kazivanja o vjerovjesnicima*, koje je dio velikoga povijesnoga djela od četrnaest svezaka *Početak i kraj (al-Bidāyah wa an-nihāyah)*, u kojem je obrađen period od stvaranja svijeta do eshatona, klasični komentator Ibn Kaṭīr (1301–1373) izlaže ljudsku povijest od poslanika Adema do poslanika Isaa u svetopovijesnome ključu. U tome je djelu kazivanje o poslaniku Iljasu izloženo kao posljednje, nakon kojega autor pravi razdjelnicu i napominje da su naredna kazivanja pripovijesti o „izraelčanskim poslanicima nakon Musaa”. V.: Ebu el-Fida' Ismail, Ibn Kesir, *Kazivanja o vjerovjesnicima*, prijevod Ahmed Adilović, Bužim: Ilum, 2007. U tefsirskome tretmanu ovog poslanika, uglavnom ćemo se držati ovog djela i Ibn Kaṭīrovog izlaganja.

45 Isto, str. 402.

samo jednom: „Što se Balu klanjate, a najljepšega Stvoritelja ostavljate”⁴⁶ U značenju muža, odnosno supruga, u Kur'anu se spominje šest puta.⁴⁷ Postoji mnogo zanimljivosti o ovome idolu u tefsirima. Tako ar-Rāḡib al-Isfahānī kaže da riječ *ba'l* označava „arabljansko božanstvo” (*ma'būd*) i da u njezinoj etimologiji počiva ideja „vrhunstva”, „superiornosti” ili „premoći”. Ono što je „nadmoćnije” nad nečim drugim naziva se *ba'l*.⁴⁸ Komentator Zamahšarī, međutim, prvo ističe ideju „gospodarenja” u riječi *ba'l*. Navodi mišljenje da *al-ba'l* znači „gospodar” po jemenskome dijalektu. U arapskome se kaže: Ko je *ba'l* ove kuće?, što znači: „Ko je gospodar ove kuće?” Tumačeći Ba'lov spomen u suri *aš-Šāffāt*, Zamahšarī tvrdi da je riječ *ba'l* vlastito ime božanstva kojemu se klanjao Iljasov narod. On dodaje da je šayfān/sotona „ulazio u utrobu” idola Ba'la i iz nje govorio po „vjerozakonu (*šarī'ah*) zablude i zastrane, a svećenici ovoga idola bi pamtili taj vjerozakon i njemu svijet podučavali”.⁴⁹ Mnogo je i drugih zanimljivih detalja koje navode drugi komentatori, a koji govore o raskošnome (zlatnome) izgledu ovog idola i njegovoj gabaritnosti.

Nakon što je svojim propovijedanjem postao prijjetnja vladaru i narodu koji je napustio monoteističko štovanje, Iljas biva prisiljen na izgnanstvo. Sklonio se u jednu pećinu. Ova dionica tefsirskog pripovijedanja podsjeća na tužni usud svih poslanika: poslanje stvara otpor i protivljenje, nakon čega slijedi izgon ili sukob. Sukob određuje ishode poslanja. Poslanje nekih poslanika završava smrću, a drugih trijumfom. Kur'an u svojim kazivanjama razvija i koncept „zaštićenog poslanika” kojemu Bog u kritičnome trenu pritiječe u pomoć. Iljas je, prema jednoj verziji, u pećini proveo deset godina čekajući smjenu vladara. Prema drugoj, Iljas je u „jednoj pećini na planini” proveo „dvadeset”, odnosno „četrdeset noći” u kojima su mu „gavranovi donosili hranu”. U daljnjem kazivanju o Iljasu Ibn Kaṭīr navodi nekoliko predaja jevrejske provenijencije, ali i predaje od poslanika Muhammeda upitne vjerodostojnosti. Na taj su se način isprele mnoge legende oko ovoga poslaničkoga lika. Jedna od takvih predaja kaže da su samo četverica poslanika još uvijek živi: Hidr (Ḥiḍr) i Iljas (Ilyās) pod zemljom, i Isa (‘Isā) i Idris (Idrīs)

46 Kur'an, *aš-Šāffāt*, 125.

47 Podatke u ovome dijelu koristio sam iz neobjavljenoga djela radnoga naslova: Enes Karić, *Prilozi za enciklopedijski leksikon Kur'āna*, vidjeti s. v. „Ba'l”. O Ba'lu, u svjetlu znanosti o jednoznačnim i višeznačnim riječima Kur'ana (*‘ilm al-wuḡūh wa an-nazā'ir*) v.: Almir Fatić, *Kur'anski semantički kontekst*, Sarajevo: Fakultet islamskih nauka i El-Kalem, 2014, str. 46.

48 ar-Rāḡib al-Isfahānī, *Mu‘āḡam mufradāt alfāz al-Qur‘ān*, Beirut: [bez nav. izd.], 1972, str. 52.

49 ‘Umar az-Zamahšarī, *al-Kaššāf ‘an ḡaḡā‘iq tanzīl wa ‘uyūn al-aqāwīl fī wuḡūh at-ta‘wīl*, Beirut: [bez nav. izd.], 2001, str. 62. i dalje.

na nebu.⁵⁰ Legende ispredene o konačnoj sudbini poslanika Iljasa sugeriraju nerazjašnjenju i tajanstvenu situaciju nalik onoj Isaovoj.

Na kraju, navedimo i komentatorske uvide u pogledu posljednjeg spomena Iljasa u Kur'anu: *I sačuvavimo mu spomen u naraštajima kasnijim*: „Nek je u miru *Iljas[īn]*!”⁵¹ Određeni broj komentatora ističe ovaj *Il-yā(sīn)* fonostilistički detalj u funkciji održavanja rime. Za razliku od dva prethodna spomena, u kojima se ime ovog poslanika navodi kao „Ilyās”, u posljednjem spomenu imenu je pridodat dodatni slog „sīn”. Ibn Kaṭīr objašnjava da Arapi imaju običaj slovo „n” dodati ili zamijeniti drugim slovom u mnogim imenima. Tako umjesto „Ismā‘īl” znaju reći „Ismā‘ī(n)”. Po jednome drugome priznatoe čitanju, ovaj ajet bi glasio: *Salāmun ‘alā āli Yāsīn*, u značenju: „Neka je mir među/nad [Muhammedovim] sljedbenicima”. Sayyid Qutb zapaža ovaj umjetnički detalj i veli da je „veličanstvena stanka” i „muzička ritmika” ovog stilskog ukrasa Kur'ana.⁵²

Zaključak

Islamska vjera u Boga koji je tokom povijesti slao svoje poslanike utemeljena je u kur'anskoj profetologiji. Kur'an kategorizira poslanike na one koji su: a) imenom spomenuti u Kur'anu i b) one koji imenom nisu spomenuti u Kur'anu. O određenim kur'anskim ličnostima (*ṣaḥṣiyyāt*) postoji različito mnijenje u tefsiru u pogledu njihovoga poistovjećivanja s poslanstvom/vjerovjesništvom (*risālah/nubuwwah*). Kur'anski govor o poslanicima je u vidu naročitih pripovijesti (*qasaṣ*) o povijesnim događajima koje (pripovijesti) neki komentatori svrstavaju u povijesna kazivanja (*tārīḥiyyah*). Kur'anska kazivanja sjedinjuju „umijeće pripovijedanja” (*fann al-qasaṣ*) i povijesnu istinu (grč. *historia*: izvještaj). Ciljevi ovih kazivanja su religijski i umjetnički, estetski i stvarni. U Kur'anu je književna forma neodvojiva od etičke poruke. Poslanik Iljas spada u kategoriju poslanika koji su imenom spomenuti u Kur'anu. Spomenut je imenom ukupno tri puta. Dva puta je spomenut u jednome te istome ajetu, gdje je dio dva različita niza poslaničkih ličnosti. U prvome poslaničkome nizu Kur'an govori o poslanicima na sažet (*iğāz*) i bljeskovit način. Tu je kazivanje ispriopovijedano kroz navođenje detalja „u kratkim sižeima”, na brz (*sarī'an*) i sažet način, uz odsustvo potpune kompozicije kazivanja. Iljas suočava svoj narod s apsurdnom zamjene, trampe i prodaje istinskog Gospodara za lažno idolopokloničko božanstvo zvano Ba‘l. U opširnijem kazivanju, u suri *Redovi/aṣ-Šāffāt*, Iljas je „jedan od poslanih”

50 Ibn Kaṭīr, *Kazivanja o vjerovjesnicima*, str. 403.

51 Kur'an, *aṣ-Šāffāt*, 129-130.

52 Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana*, prijevod Omer Nakičević, Jusuf Ramić, Mesud Hafzović, sv. 23, Sarajevo: Fakultet islamskih nauka, 1996, str. 87.

(*mursalūn*). Nazvan je *rasūlom* s poslaničkim poslanjem izazivanja idolopokloničkog kulta Ba'la koji je bio raširen i štovan na geografskome prostoru drevnoga Bliskoga istoka. Iljasovo poslanje, s obzirom na kontekst kazivanja, dovedeno je u vezu s poslanjem Ibrahima. Iljas želi suočiti narod s njegovim religijskim stanjem kako bi polučio psihološki učinak promjene. Kur'an se služi različitim uvodnim formulacijama kao posebnim književnim sredstvom u funkciji predstavljanja pojedinih poslanika. U ovome smislu on se pokazuje kao poseban tip poslanika-reformatora koji želi ponovno uspostaviti monoteistički poredak, nakon što je isti narušen uspostavom idolopokloničkoga kulta Ba'la. Ba'l se u Kur'anu spominje u dva osnovna značenja: a) bliskoistočno božanstvo i b) muž, suprug. Tefsirska literatura navodi da je Iljas svojim propovijedanjem naišao na otpor vladara i naroda. Biva izgnan i sklanja se u pećinu. Njegova konačna sudbina je predmet mnogih legendi i saga čija je vjerodostojnost upitnog karaktera.

Literatura

- Afsar, Ayaz „A Comparative Study of the Art of Jonah/Yūnus Narrative in the Bible and the Qur'ān”, *Islamic Studies*, 48/3, Islamabad, 2009.
- Athamina, Khalib, „Al-Qasas: Its Emergence, Religious Origin and Socio-Political Impact on Early Muslim Society”, *Studia Islamica*, 76, Leiden/Boston, 1992.
- Dautović, Ferid, „Israilijati – judeo-kršćanska predanja u tefsirima”, *Novi Muallim*, XXIII, br. 89, Sarajevo, 2022.
- aḏ-Ḍahabī, Muḥammad Ḥusayn, *at-Tafsīr wa al-mufasssīrūn*, sv. I, Kairo, [bez nav. izd.], 1977.
- ed-Dimiški, Zekijjuddin Abdu-l-Azim el-Munziri, *Muhtesar Sahih Muslim*, Kuća mudrosti, Zenica, 2003.
- Encyclopaedia of Islam*, Brill, Leiden, 1954-2005.
- Faḏlallāh, Muḥammad Ḥusayn, *al-Hiwār fī al-Qur'ān*, al-Mu'assasah li ad-dirāsah, Beirut, 1985.
- Fatić, Almir, *Kur'anski semantički kontekst*, Fakultet islamskih nauka i El-Kalem, Sarajevo, 2014.
- Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, CNS i El-Kalem, Sarajevo, 2011.
- Genette, Gérard, *Narrative Discourse*, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
- Goldziher, Ignaz, „The Hadith as a Means of Edification and Entertainment”, *Muslim Studies*, sv. 2, London, 1971.
- Ḥalafullah, Muḥammad A., *al-Fann al-qaṣaṣiyy fī al-Qur'ān al-karīm*, [bez nav. izd.], Kairo, 1965.

- Ibn al-Jawzi, Abd-ar-Rahmān Ibn-Alī, *Kitab al-Qussas wa'l-Mudhakkirin*, [bez nav. izd.], Beirut, 1986.
- Ibn Kesir, Ebu el-Fida' Ismail, *Kazivanja o vjerovjesnicima*, Ilum, Bužim, 2007.
- Irwin, Robert, *The Arabian Nights*, Tauris Paperbacks, London/New York, 2010.
- Irwin, Robert, *Hiljadu i jedna noć na Zapadu*, Ljiljan, Sarajevo, 1999.
- al-Isfahānī, ar-Rāġib, *Mu'ġam mufradāt alfāz al-Qur'ān*, [bez nav. izd.], Beirut, 1972.
- Jahić, Mustafa, *Gramatika i stilistika Kur'ana - Sintaksički i semantički aspekti kur'anskoga iskaza*, Kulturni centar Kralj Fahd, Sarajevo, 2015.
- Johns, V. A. H., „Shu'ayb, Orator of the Prophets: Reflections on Qur'anic Narrative”, *Journal of Qur'anic Studies*, XIII, br. 2, Oxford, 2011.
- Karić, Enes, *Kako tumačiti Kur'an*, Tugra, Sarajevo, 2005.
- Karić, Enes, *Prilozi za enciklopedijski leksikon Kur'ana* (neobjavljeno djelo).
- Karić, Enes, *Tefsir: uvod u tefsirske znanosti*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
- Korkut, Besim, *Kur'an: originalni tekst s prijevodom Besima Korkuta*, El-Kalem, Sarajevo, 2018.
- Latić, Džemaludin, *Stil kur'anskoga izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
- Lévi-Strauss, Claude, *Divlja misao*, Nolit, Beograd, 1978.
- Mez, Adam, *The Renaissance of Islam*, Luzac & Co, London, 1937.
- Pedersen, Johannes, „The Criticism of the Islamic Preacher”, *Die Welt des Islams*, 2, Leiden, 1953.
- Qutb, Sayyid, *at-Taswīr al-fanniyy fī al-Qur'ān*, [bez nav. izd.], Beirut, 1973.
- Qutb, Sayyid, *U okrilju Kur'ana*, sv. 23, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1996.
- Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- es-Sujuti, Dželaluddin, *Sveobuhvatni uvodnik u kur'anske nauke*, Sova Publishing, Sarajevo, 2012.
- as-Suyūṭī, Ġālaluddīn, *al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān*, Resalah Publishers, Beirut, [s.a.].
- az-Zamaḥṣarī, 'Umar, *al-Kaššāf 'an ḥaqā'iq tanzīl wa 'uyūn al-aqāwīl fī wuġūh at-ta'wīl*, [bez nav. izd.], Beirut, 2001.

Qur'anic *īgāz* about prophet Ilyās

Summary

The paper deals with the stylistic and narratological analysis of the Qur'anic narration about Prophet Ilyās in the light of certain commentary literature (*tafsīr*). The approach is based on a careful reading that observes linguistic structures, patterns and uses. The article begins with introductory considerations on Qur'an prophetology, which is not chronologically presented in the Islamic holy book. In the works of *qaṣaṣ al-anbiyā'* (tales of the prophets), the Qur'anic exegetes tried to chronologically present the history of the world as sacred history. Such narrations usually begin with the creation of man and end with Muḥammad, the historical age of the author of the work, or the eschaton. Allah's speech about the messengers is narrative in nature and, in terms of the scope of expressiveness, it is in the form of concise (*īgāz*) and extensive (*itnāb*) sayings about the messengers of God. The article concludes with some comments on the style and composition of the Ilyās narrative. The story of Ilyās is narrated in a concise manner. He belongs to the category of prophets about whom God spoke in the Qur'an. He is mentioned three times in the Qur'an. In the 37th sūra (*Raws/aṣ-Ṣāffāt*) he was called a „messenger” with a monotheistic mission to the people of the idolatrous cult of Ba'1 spread over a wider area of the ancient Near East.

Keywords: Qur'an narrations, *qaṣaṣ*, *tafsīr*, Ilyās, Ba'1.